

INFLATSIYA VA UNING AHOLINING TURMUSH DARAJASIGA TA'SIRI

Yakubov Sanatbek Ravshanbekovich

Ma'mun universiteti "Iqtisodiyot" kafedrasida katta o'qituvchisi E-mail:

yakubov_sanatbek@mamunedu.uz

Niyozmetov Doniyor Rejabbayevich

Ma'mun universiteti "Iqtisodiyot" kafedrasida dots.v.v E-mail: niyozmetov_doniyor@mamunedu.uz

O'rinboyev Ulug'bek Otabekovich

Ma'mun universiteti Iqtisodiyot kafedrasida o'qituvchisi E-mail: uurinboyev@mamunedu.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada inflatsiyaning nazariy mohiyati, kelib chiqish sabablari va aholining turmush darajasiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil etilgan. Fisher miqdor nazariyasi, Fillips egri chizig'i va zamonaviy neokeynsicha yondashuv (Blanchard, Mankiw) asosida inflatsiya mexanizmi o'rganib chiqilgan.

Kalit so'zlar: inflatsiya, turmush darajasi, iste'mol narxlari indeksi, real ish haqi, pul-kredit siyosati, Fillips egri chizig'i, ijtimoiy tengsizlik.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретическая сущность инфляции, причины её возникновения и влияние на уровень жизни населения. На основе количественной теории Фишера, кривой Филлипса и современного неокейнсианского подхода (Blanchard, Mankiw) рассмотрен механизм инфляции.

Ключевые слова: инфляция, уровень жизни, индекс потребительских цен, реальная заработная плата, денежно-кредитная политика, кривая Филлипса, социальное неравенство.

Abstract: This article analyzes the theoretical essence of inflation, its causes, and its impact on the standard of living of the population. Based on Fisher's quantity theory, the Phillips curve, and the modern New Keynesian approach (Blanchard, Mankiw), the mechanism of inflation is examined.

Keywords: inflation, standard of living, consumer price index, real wages, monetary policy, Phillips curve, social inequality.

KIRISH

Jahon iqtisodiyoti tarixida inflatsiya barcha mamlakatlar iqtisodiyotining asosiy muammolaridan biri bo'lib kelgan.

Narxlarning umumiy darajasi ko'tarilishi aholining xarid qobiliyatini pasaytiradi, jamg'armalarning real qiymatini eroziyaga uchratadi va iqtisodiy qarorlar qabul qilishni qiyinlashtiradi.

Inflatsiyaning aholi turmush darajasiga ta'siri bir xil bo'lmaydi: yuqori daromadli va past daromadli aholining inflyatsiya "savatcha"si farq qiladi.

Ayniqsa, kam ta'minlangan qatlamlar oziq-ovqat va kommunal xizmatlar narxining oshishidan ko'proq zarar ko'radi, chunki bu xarajatlar ularning umumiy budjetida katta ulushni tashkil etadi.

O'zbekistonda 2017-yilgi iqtisodiy islohotlardan so'ng ayniqsa valyuta bozorini erkinlashtirish va narxlar liberalizatsiyasi inflatsiya darajasini sezilarli ko'tardi. 2021–2023-yillarda iste'mol narxlari indeksi yiliga o'rtacha 10–12 foiz atrofida bo'lgan.

Bu ko'rsatkich aholining turmush darajasiga va ijtimoiy tengsizlikka qanday ta'sir ko'rsatganini ilmiy jihatdan o'rganish zaruriyati tug'diradi.

Shu bois ushbu maqola O'zbekiston misolida inflatsiyaning nazariy asoslarini tahlil qilish va uning aholi turmush darajasiga empirik ta'sirini baholashga qaratilgan.

Asosiy qism. Inflatsiya nazariyasining asosini I. Fisher (1911) ishlab chiqqan miqdor nazariyasi tashkil etadi: $MV = PQ$ tenglamasi asosida muomaladagi pul miqdori va narxlar darajasi o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjudligi ko'rsatilgan [1]. Ushbu yondashuv keyinchalik monetaristlar, xususan M. Friedman (1968) tomonidan rivojlantirildi: "Inflatsiya doimo va hamma joyda pul hodisasi" degan xulosaga kelindi [2].

J.M. Keynes (1936) inflatsiyaga talabga asoslangan yondashuv (demand-pull inflation) nuqtai nazaridan qaraydi: iqtisodiyotda yalpi talabning yalpi taklifdan oshib ketishi narxlar darajasini ko'taradi [3]. Boshqa tomondan, xarajatlar oshishiga asoslangan inflatsiya (cost-push inflation) ishlab chiqarish xarajatlarining ortishidan kelib chiqadi — masalan, xomashyo, energiya yoki mehnat narxlarining oshishi natijasida.

A.W. Fillips (1958) o'zining mashhur egri chizig'ini taklif qilib, ishsizlik darajasi va ish haqi inflatsiyasi o'rtasida teskari bog'liqlik mavjudligini empirik isbotladi [4]. Ushbu kontseptsiya keyinchalik narx inflatsiyasiga kengaytirildi.

Biroq 1970-yillardagi stagflatsiya hodisasi an'anaviy Fillips egri chizig'ining cheklovlarini ko'rsatib berdi va kutishlarni hisobga oluvchi zamonaviy modellar ishlab chiqildi.

O. Blanchard va J. Gali (2007) zamonaviy neokeynsicha yondashuv doirasida narx qattiqligi (price stickiness) va inflyatsion kutishlar o'rtasidagi bog'liqlikni modellashtirdi [5]. Ularning dinamik stokastik umumiy muvozanat (DSGE) modeli pul-kredit siyosatining inflatsiyani nazorat qilishdagi rolini yangi asosda izohlaydi.

N. Mankiw (2021) inflatsiyaning turmush darajasiga ta'sirini tahlil qilar ekan, real ish haqi va nominal ish haqi o'rtasidagi farqni asosiy ko'rsatkich sifatida belgilaydi [6]: $\text{real ish haqi} = \text{nominal ish haqi} / \text{narxlar indeksi}$.

Inflatsiya nominal daromadlardan tez o'ssa, xarid qobiliyati pasayadi va turmush darajasi yomonlashadi.

Xalqaro valyuta jamg'armasi va Jahon banki tadqiqotlari (2022–2023) shuni ko'rsatadiki, rivojlanayotgan mamlakatlarda inflatsiya past daromadli aholi qatlamlariga nisbatan kuchliroq salbiy ta'sir ko'rsatadi [7, 8].

Oziq-ovqat va energiya narxlarining oshishi kam ta'minlangan oilalar budjetida ulkan ulushni tashkil etgani uchun, ular xarajatlarni qisqartirishga majbur bo'ladi.

Yuqoridagi nazariy yondashuvlar va empirik ma'lumotlar asosida inflatsiyaning turmush darajasiga ta'sir mexanizmini yaxlit tarzda ko'rsatuvchi model qurish mumkin. Ushbu model uch asosiy yo'nalishdam iborat: inflatsiya manbalari, ta'sir kanallari va ijtimoiy oqibatlar.

1-chizma. Inflatsiyaning aholining turmush darajasiga ta'sir modeli¹³

INFLATSIYA MANBALARI	TA'SIR KANALLARI	IJTIMOY OQIBATLAR
<ul style="list-style-type: none"> ● Pul massasining oshishi ● Yalpi talabning ortishi ● Ishlab chiqarish xarajatlari ● Import narxlarining oshishi ● Kutishlar inflyatsiyasi ● Valyuta kursi o'zgarishi 	<ul style="list-style-type: none"> ● Real ish haqining kamayishi ● Jamg'armalar qiymatining pasayishi ● Oziq-ovqat xarajatlarning oshishi ● Kommunal to'lovlar oshishi ● Kredit qimmatlanishi ● Investitsion faollik pasayishi 	<ul style="list-style-type: none"> ● Xarid qobiliyatining pasayishi ● Qashshoqlik darajasining oshishi ● Ijtimoiy tengsizlik kuchayishi ● Oziq-ovqat xavfsizligi muammosi ● Ta'lim va sog'li saqlash tizimiga xarajat qisqarishi ● Ijtimoiy norozilikning oshishi

Xulosa va tavsiyalar. Umuman olganda, yuqorida tahlil qilingan modelning asosiy g'oyasi shuki, inflatsiyaning turmush darajasiga ta'siri o'z-o'zidan emas, balki real daromadlar, narx tuzilmasi va ijtimoiy himoya tizimlari orqali namoyon bo'ladi. O'zbekiston uchun eng muhim vazifa — inflatsiyani nazorat ostida ushlab turish bilan birga, uning salbiy ijtimoiy oqibatlarini minimallashtirishdir.

Amalga oshirilgan nazariy va empirik tahlil shuni ko'rsatadiki, inflatsiya O'zbekiston aholisining turmush darajasiga, ayniqsa kam ta'minlangan qatlamlarga kuchli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Fisher–Keynes–Fillips nazariy merosidan tortib zamonaviy neokeynsicha yondashuv gacha bo'lgan ilmiy meros shuni tasdiqlaydi: inflatsiyani nazorat qilish faqat pul-kredit siyosati bilan emas, balki keng qamrovli makroiqtisodiy va ijtimoiy siyosat majmuasi orqali amalga oshirilishi kerak.

Nazariy asosga ko'ra — Mankiw, Blanchard, Friedman yondashuvlariga asoslanib — barqaror narx darajasi iqtisodiy o'sish, investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanishning asosiy shartidir. Shu boisdan O'zbekiston uchun quyidagi strategik tavsiyalar dolzarb ahamiyat kasb etadi:

Birinchidan, inflatsiyani maqsadlash (inflation targeting) siyosatini to'liq joriy etish zarur: O'zbekiston Markaziy banki 5 foizli inflatsiya maqsadini belgilagan bo'lib, uni ta'minlash uchun foiz stavkasi va ochiq bozor operatsiyalari vositalarini yanada faol qo'llash tavsiya etiladi. Ikkinchidan, maqsadli ijtimoiy himoya dasturlarini yanada kuchaytirish lozim: inflatsiya davrida kam ta'minlangan oilalarga beriladigan nafaqalar va kompensatsiyalar real narx o'sishi bilan indekslanishi kerak. Uchinchidan, oziq-ovqat va energiya bozorlarida raqobatni kuchaytirish hamda monopol narx belgilashga qarshi samarali mexanizmlar joriy etish orqali inflatsiya bosimini kamaytirishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Fisher, I. (1911). *The Purchasing Power of Money: Its Determination and Relation to Credit, Interest and Crises*. Macmillan, New York.

¹³ Manba: Fisher (1911), Fillips (1958), Blanchard va Gali (2007), O'ZMB (2023) asosida mualliflar tomonidan shakllantirildi.

2. Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*, 58(1), 1-17.
3. Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan, London.
4. Phillips, A.W. (1958). The Relation between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957. *Economica*, 25(100), 283-299.
5. Blanchard, O., & Gali, J. (2007). Real Wage Rigidities and the New Keynesian Model. *Journal of Money, Credit and Banking*, 39(1), 35-65.
6. Mankiw, N.G. (2021). *Macroeconomics*. 11th ed. Worth Publishers, New York.
7. IMF. (2023). *World Economic Outlook: Navigating Global Divergences*. Washington: International Monetary Fund.
8. World Bank. (2023). *Poverty and Inequality Platform: Uzbekistan Country Report*. Washington: World Bank Group.
9. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). *Pul-kredit siyosati to'g'risidagi yillik hisobot 2022*. Toshkent: O'zMB.
10. Jabbarov, M., & Ruzmetova, G. N. (2025). O 'ZBEKISTONDA KLASTER IQTISODIYOTI: INVESTITSİYALAR, EKSPORT VA SANOAT ISHLAB CHIQRISHINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI (2022-2024-YILLAR KESIMIDA). *MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT*, 3(12).
11. AKHMETSHIN, E., Yakubov, S., ZARIPOV, K., & Shichiyakh, R. (2025). MULTI-CRITERIA DECISION SUPPORT SYSTEM FOR PREDICTING FINANCIAL FUTURES USING ENSEMBLE OF DEEP LEARNING ALGORITHMS WITH HEURISTIC SEARCH MECHANISMS. *FUSION: PRACTICE AND APPLICATIONS Учредители: American Scientific Publishing Group*, 18(2), 66-78.
12. Niyozmetov, D. (2024). ACTIVITIES AND SPECIFICS OF COMMERCIAL BANKS IN THE SECURITIES MARKET. In *International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies (Vol. 11, pp. 57-58)*.
13. Aarthi, S., Ravikumar, R. N., Balakrishnan, R., Pavithra, K., & Jumaniyozov, F. (2026). Blockchain for Seamless and Transparent Smart Hospitality Operations. In *Smart Operations and Enhancing Guest Experience in the Hospitality Industry (pp. 187-218)*. IGI Global Scientific Publishing.
14. Garia, P., Mamadiyarov, Z., Jumaniyozov, F., Deogaonkar, A., Vichoray, C., & Mittal, A. (2025, August). Comparative Analysis of Random Forest and ANN Models for Urban Air Quality Index Prediction. In *2025 3rd International Conference on Sustainable Computing and Data Communication Systems (ICSCDS) (pp. 238-243)*. IEEE.
15. Jumaniyozov, F. (2024). Opportunities to create new jobs in the context of the transition to a 'green' economy. *University Research Base*, 264-267.
16. Jumaniyozov, F. (2025). Xudarganov T. Hududlar iqtisodiyotining innovatsion rivojlanishining xorij tajribasi. *Молодые ученые*, 3, 18.
17. Jumaniyozov, F. (2025). Mintaqada barqaror iqtisodiy o 'sishni ta'minlashda yashil mehmonxonalar ahamiyati. *University research base*, 272-275.

18. Sherjonov, S., Axmedova, D., Masharipova, X., Niyozmetov, D., & Jumaniyozov, F. (2025, November). The impact of CO2 emissions and renewable energy on economic growth in Uzbekistan: A VECM analysis. In AIP Conference Proceedings (Vol. 3331, No. 1, p. 030024). AIP Publishing LLC.

19. Sabbir, S., Karmakar, S., Ghosh, A., Jumaniyozov, F., Akhmedov, S., Aziz, M. T., & Mahmud, T. (2025, July). A Novel Hybrid Approach for Load Forecasting: Multi-Head Attention Integrated LCG Model with Statistical Outlier Management. In 2025 International Conference on Quantum Photonics, Artificial Intelligence, and Networking (QPAIN) (pp. 1-6). IEEE.